

Bouman versus Jellinek

Jaap van der Stel*

Column

Vorig jaar bestond de Jellinek honderd jaar en dit jaar de Bouman. De huidige Jellinek is in 1909 begonnen als medisch consultatiebureau voor alcoholisme. De huidige Bouman startte in 1910 een vergelijkbaar bureau. De namen van Jellinek en Bouman werden verbonden aan de klinieken die het Amsterdamse consultatiebureau in 1960 en het Rotterdamse in 1961 oprichtten. Men was ontevreden over Hoog-Hullen en andere sanatoria, die bovendien ver weg lagen. Later werden de instellingen in zijn geheel Jellinek respectievelijk Bouman genoemd. Ik ben in Rotterdam geboren. Ajax mag nog zoveel winnen, ik blijf voor Feyenoord. Ik bel liever 010 dan 020. En dus heb ik een voorkeur voor de Bouman boven de Jellinek. Slaat helemaal nergens op. Toch vind ik Bouman echt een sterkere naam dan Jellinek. Ik doe een poging om dat te verantwoorden.

De plantkundige Elvin Morton Jellinek (1890-1963) is behalve door zijn epidemiologische studies bekend geworden vanwege een boek over het ziektebegrip van alcoholisme. Daarin onderscheidde hij vijf typen alcoholisme, waarvan er twee als ziekte moesten worden aange-merkt. Criteria waren: toenemende aanpassing aan alcohol, veranderingen in de celstofwisseling, onthoudingsverschijnselen, sterk fysiek en psychisch verlangen naar alcohol ('craving') en controleverlies. Jellinek kreeg voor zijn ideeën internationale steun, in het bijzonder van de World Health Organisation. Het belang van Jellinek was dat hij de ontluikende professionele verslavingszorg de theoretische middelen bood om zich te bedienen van een medisch jargon. Ze konden zich daarmee ontdoen van de invloed van de drankbestrijders, in het bijzonder de fanatieke geheelonthouders. Jellinek droeg zijn boodschap wervend uit, maar zette geen paradigmawisseling in gang: het idee dat drankzucht of alcoholisme als een ziekte moest worden opgevat be-

* Dr. J.C. van der Stel is senior-onderzoeker bij VUmc/GGZ inGeest te Hoofddorp en lector bij de Hogeschool Leiden. E-mail: jaapvanderstel@gmail.com.

stond al lang. Vernieuwend was dat hij onderscheid maakte tussen typen alcoholisme. Verder ontleedde hij verslaving in enkele componenten, zoals 'craving' en controleverlies.

De medicus Karel Herman Bouman (1874-1947) richtte het Amsterdamse consultatiebureau op, samen met de onderwijzer Theo van der Woude (1863-1946), die de rol van sociaal werker kreeg. Bouman was in Nederland de eerste psychiater in de verslavingszorg, en passant ook de eerste onderzoeker. Zijn belangstelling lag echter breder en dieper. Hij interesseerde zich voor andere psychische stoornissen, zoals schizofrenie, en ook voor sociale psychiatrie, preventie en psychoanalyse. En niet onbelangrijk was zijn interesse voor de hersenen. In zijn proefschrift stelde hij in 1905 dat de anatomie de grondslag vormde voor de fysiologie en dat het laatste niet zonder het eerste mogelijk was. Ook toen hij zich later meer richtte op de psychiatrie en psychoanalyse, bleef zijn grote belangstelling voor de neurologie bestaan. Dat blijkt uit zijn wetenschappelijke publicaties over neurologische kwesties. Boumans brede interesse en aanstelling tot hoogleraar psychiatrie bracht mee dat hij minder tijd kon besteden aan alcoholisme. Hij keerde de verslavingszorg echter niet de rug toe. De belangstelling bleef, alleen zag hij de samenhang met andere sectoren en onderwerpen.

Mijn voorkeur voor Bouman, die ik daarmee uitroep tot winnaar van een nooit gevoerde strijd, heeft te maken met de levensloop van beide reuzen. Jellinek verrichtte baanbrekend werk maar bleef wel steken binnen dit ene onderwerp. Hij legde niet het verband met de psychiatrie of neurologie. Zelfs een vermoeden over de neurale basis van verslaving sprak hij niet uit. De verklaring voor het ontstaan van verslaving duidde hij aan met een vage X-factor. Bouman wist natuurlijk ook niet hoe het verslavingsproces in de hersenen verliep, maar hij had er beslist meer aandacht voor. En hij had ook meer oog voor het feit dat verslaving vaak samengaat met andere psychische stoornissen.

Je zou kunnen zeggen dat Bouman - door zijn levensloop - de verslavingszorg een strategie onderwees: focus je op één probleem maar trek de zaak breder en trek de wereld in. Bij de Bouman in Rotterdam hebben ze dat begrepen en niet voor niets noemen ze zichzelf Bouman GGZ. Bouman wees de Bouman de weg. Gelukkig hebben de Amsterdammers dit voorbeeld recentelijk gevolgd: ze zijn een onderdeel geworden van Arkin, een instelling voor GGZ. Wellicht dat Bouman GGZ en Arkin nog eens samengaan - ik weet wel een naam.